

Achttien in 1943

Achttien in 1943

Johann van Rossum

Overeenkomst in naam van het hoofdpersonage
en die van de auteur is ongewoon.
De naam op een graf wekte de
nieuwsgierigheid van de schrijver.

Johann van Rossum
Coverontwerp en illustratie: auteur
Kaarten: atlantvolden.dk
Redactie: Marjan Boom en Niko Kerssens
Uitgeverij: Brave New Books
ISBN: 9789465380728
© Johann van Rossum, 2025
www.johannvanrossum.nl

1

Net wanneer ik deze vandaag eindelijk aan de beurt ben om een douche te nemen, hoor ik het angstaanjagend brommende geluid van een Lancaster naderen. Een halve minuut later lig ik naakt en in de kreukels onder het puin van het sanitairgebouw; een voltreffer heeft het hoofdgebouw compleet weggevaagd!

Over het kazerneterrein klinkt paniekerig geschreeuw; er worden bevelen gegeven, ze komen nauwelijks uit boven het doordringende gekerm vanonder de brokstukken van verwrongen staal en beton.

Pas wanneer ik een gewonde kameraad onder een betonplaat probeer weg te trekken, ben ik me bewust van mijn naaktheid.

Daar waar ik me ontkleedde, staat niets meer overeind; vlammen vreten aan de brandbaarheid van de toilet- en doucheruimten.

Het munitiedepot kan elk moment ten prooi vallen aan de vlammenzee, die de Engelse bom op zijn geweten heeft.

Uit het niets verscheen de bommenwerper; geen radar had hem ontdekt, geen luchtafweergeschut werd in stelling gebracht; we zijn compleet verrast door de luchtaanval.

De commandant van het luchtafweergeschut komt toegesneld en helpt me met het bevrijden van de ongelukkige; met zijn tweeën lukt het ons uiteindelijk om de man onder de plaat uit te krijgen.

Er zijn ondertussen brancardiers gekomen, die zich verder over hem ontfermen.

‘Hier, neem mijn jas. Je bent helemaal naakt. Ben je gewond?’

‘Dank u, Herr Oberleutnant! Nee, ik geloof het niet, wat schaafwonden. Ik stond net onder de douche.’

‘Schoeisel, je moet ergens schoenen of laarzen vandaan halen. Zo kun je hier niet lopen. Kijk even of er nog iets overgebleven is van het fouriergebouw.’

De verdedigingsstelling van Bulbjerg is niet eerder het doelwit van de vijand geweest; we hoorden eerder van dreigende luchtaanvallen op de noordelijke Atlantik Wall bij Aggersund en Hanstholm, maar daar werd tijdig luchtafweergeschut ingezet.

Onze stelling is een stuk noordelijker langs de Deense kust.

Toen we hier gestationeerd werden, waren we er allemaal heilig van overtuigd dat een invasie van de vijand op de Deense en Noorse kust het meest succesvol zou kunnen zijn.

De Nederlandse of Belgische kust, en misschien die van Noord-Franrijk, daar kunnen we de vijand minder snel verwachten.

Nu er grote verliezen geleden worden in het oosten en het leger van Stalin steeds meer terrein wint, zal er ook vanuit het westen meer dreiging komen.

Volgens de legerleiding zijn we er goed op voorbereid.

Ik heb deze oorlog niet gewild; zoals de meeste van mijn landgenoten niet. We leven nu bijna tien jaar onder een bewind dat weinig tolerantie kent naar andersdenkenden; de terreur van een minderheid, die genadeloos afstraft wat hen niet bevalt.

Toen ik me twee jaar geleden moest melden voor militaire dienstplicht, heb ik overwogen om te weigeren en onder te duiken; het had ongetwijfeld ernstige gevolgen gehad voor mijn familieleden.

Ik prijs me gelukkig dat ik niet tot de troepen behoorde die naar het oostfront gestuurd werden. Denemarken heeft niet alleen een aangenamer klimaat; de bevolking was aanvankelijk niet heel erg anti-Duits en schikte zich in het feit dat wij de verdediging van hun land op ons namen.

De laatste jaren is daar duidelijk verandering in gekomen. De samenwerking met de Deense regering is gestopt, er komt steeds meer verzet van de bevolking, sabotage van Duitse aangelegenheden is aan de orde van de dag.

Ik probeer me zoveel mogelijk afzijdig te houden van het gebeuren om me heen; ik draai mijn diensten, meld me nooit voor het uitvoeren van bijvoorbeeld een vergeldingsactie; ik heb mijn wapen nog niet hoeven te gebruiken in de twee jaar dat ik hier nu gelegerd ben.

Ik hoop het nooit tegen een levend wezen in te hoeven zetten.

Van het fouriergebouw is maar weinig over; in het puin probeer ik onbeschadigde kledingstukken te vinden die enigszins passen bij mijn lengte van één meter achtentachtig.

Laarzen maat zesenvoertig; ik heb ervoor moeten graven in de restanten van het gebouw. Ik draag weer een uniform van de Wehrmacht; de jas van de officier van de Kriegsmarine geef ik hem later wel terug.

Er is meteen werk aan de winkel; mensen worden onder het puin vandaan gehaald, soms gewond en vaker helaas overleden.

De gewonden worden naar het veldhospitaal gebracht, de doden worden geïdentificeerd en in lijkzakken gedaan.

Ik realiseer me nu dat mijn identificatie, mijn legerboekje, mijn ‘Hundemarke’, het kettinkje met het plaatje met legernummer, en alles wat kan aantonen dat ik diegene ben, die ik ben, weg is.

Mijn persoonlijke zaken liggen onder het puin begraven; ik ben naamloos geworden.

2

Ik heb een leuke jeugd gehad; ik groeide met mijn zus Gisela en mijn broertje Gerhard op in een fijn gezin in het grensdorpje Elten bij Emmerich. Mijn vader werkt bij de spoorwegen; omdat hij nooit lid is geworden van de nazipartij, wordt hij pas vrij laat ambtenaar in overheidsdienst.

Mijn grootste liefhebberij zijn mijn postduiven. Toen de oorlog uitbrak, was een van de eerste verordeningen om hobbyduiven opgehokt te houden; niet veel later volgde het verbod om duiven te houden. Duivenpasta en soep getrokken van duivenvlees stonden een paar weken achtereenvolgend op het menu. Ik heb het nooit lekker gevonden.

In de achter ons liggende oorlogsjaren hebben we het niet slecht gehad. Mijn moeder is van boerenkomaaf; we hebben kippen, varkens en altijd genoeg melk en aardappelen gehad.

Ik loop na de lagere school stage bij de spoorwegen; mijn vader heeft er een belangrijke functie, ik ambieer zo'n baan ook.

In september van 1943 ontvang ik de oproep voor militaire dienst. Tijdens mijn recruuttijd was ik gelegeerd in Radevormwald, een stad in het Bergisches Land bij Wuppertal. Als jongen van achttien ben je in andere zaken geïnteresseerd, dan marcheren, onder prikkeldraad door en over modder kruipen, geweren uit elkaar halen en opnieuw in elkaar zetten; de meisjes die zich net buiten het kazerneterrein flirtend ophouden, zijn veel interessanter dan alles wat we over de verdediging van ons land kunnen opsteken.

Ik overleef de opleiding tot soldaat bij de infanterie; de instructeurs hebben mij er echter niet van kunnen overtuigen, dat mijn geweer mijn beste vriendin is; zo ver rijkt helaas mijn fantasie niet.

Voorlopig blijft mijn standplaats in het Bergisches Land; in oorlogstijd kent het leger geen weekendverlof. Op de schaarse momenten dat we buiten het kazerneterrein ons vertier mogen zoeken, maak ik kennis met andere vriendinnen dan mijn Karabiner 98K; ik hoef nu allerm minst een beroep te doen op mijn voorstellingsvermogen.

Na een half jaar word ik overgeplaatst naar de Deense westkust. De verdediging van het westfront is de taak van de Duitse troepen in Bulbjerg; dat houdt in dat we de Britse Short Stirling en Lancaster

bommenwerpers met luchtafweer bestoken als ze in zicht komen. De bediening van de luchtafweer is in handen van de Kriegsmarine. De taak van mijn eenheid is het bewaken van de verdedigingsstelling; het Deense verzet slaagt er steeds vaker in om het materieel te saboteren.

Naast de schaarse berichtgeving over het verloop van de oorlog, zijn er de geruchten over de veranderde stemming onder de Denen. Wanneer ze horen over de toenemende Duitse nederlagen aan het front, ontstaan er talloze gevechten tussen jonge Denen en Duitse soldaten.

De gelijktijdige toename van sabotages door de verzetsbewegingen wakkert de vlammen nog verder aan. In augustus explodeert de situatie met stakingen in Odense en Esbjerg, die zich uitbreiden naar vele andere steden. De arbeiders van grote bedrijven leiden wat zich geleidelijk ontwikkelt tot een pure opstand met demonstraties en straatgevechten tegen Duitse soldaten en Deense autoriteiten. Tegen deze achtergrond probeer ik zo onzichtbaar mogelijk te blijven; iets wat met mijn lengte niet meevalt. Ik steek met mijn lengte ruim boven mijn medesoldaten uit; bij het opstellen zorg ik ervoor dat ik in de achterste gelederen sta.

Dagen van lijken bergen, gewonden verzorgen en puinruimen hebben we achter ons; we proberen met het handjevol soldaten dat over is van de eenheid in Bulbjerg het westfront te verdedigen.

Bij de bunkers op het strand is luchtafweergeschut ingericht, vanaf de stranden hebben we weinig gevaar te vrezen: draadversperringen en landmijnen belemmeren toegang vanuit zee. De duinen achter de bunkers zijn vrijwel ontoegankelijk door een netwerk van land- en struikelmijnen. Bevoorraders van de bunkers worden door een gids veilig door de duinen geloodst.

3

Officieel horen wij niets; de geruchtenstroom over de verliezen op bijna alle fronten groeit echter schrikbarend. We leven in onzekerheid en dat maakt het nemen van beslissingen lastig. Schieten we terug wanneer Deense soldaten en verzetsmensen ons onder vuur nemen of geven we ons meteen over?

Het Duitse leger slaapt niet met wit beddengoed; we halen het van Deense waslijnen.

Uiteindelijk wordt begin mei door de Engelse radio bekendgemaakt dat het Duitse leger zich overgeeft in Nederland, Noordwest-Duitsland en Denemarken. En dat voordat er nog maar één Engelse, Amerikaanse of Russische soldaat voet op Deense bodem had gezet. Zo eindigde de bezetting redelijk vreedzaam. In het grootste deel van het land kunnen mensen de vrijheid vieren met feest en gejuich in de straten en op de wegen.

Tijdens de oorlogsjaren was het Deense leger zo goed als onzichtbaar, nu zijn ze er om de ruim twintigduizend ontwapende Duitse soldaten naar krijgsgevangenkampen te brengen, in afwachting van wat er over ons beslist wordt.

Dat er niet zachtzinnig met de verslagen vijand wordt omgegaan, wordt duidelijk uit de berichten over Denen die mishandeling van de nu weerloze krijgsgevangenen ten laste wordt gelegd.

In de lange rij verslagenen die zich, twee aan twee, over de Deense landwegen voortbeweegt, loop ik nu en probeer me kleiner te maken dan ik ben. Ik loop voorover gebogen, alsof ik een zware last op mijn rug meedraag. In de rij verliezers moet je zoveel mogelijk onzichtbaar blijven, om niet het slachtoffer te worden van de willekeurige woede van de groepen vooral jonge Denen die ons vanaf de wegberm uitgeleide doen, terwijl er niet alleen scheldkanonnades, maar ook vaak stenen en uitwerpselen op ons neerkomen.

Na ruim twaalf uur marcheren zonder eten of drinken, zijn er tijdens sanitaire stops soldaten die gras plukken om toch maar iets in hun maag te hebben. Het effect is vaak het omgekeerde; de diarree loopt daarna dun uit de broekspijpen.

Uitgeput komen we aan bij een plaats die Rødkærsbro heet; er staan hier trucks van het Deense leger opgesteld om ons naar kamp Frøslevlejven te brengen, zo wordt ons verteld.

Frøslevlejven ligt dichtbij de Deens-Duitse grens. We mogen naar huis! Twintig Duitse krijgsgevangenen en twee gewapende Deense militairen nemen plaats op de houten banken in de laadruimte.

We krijgen de opdracht om niet met elkaar te spreken.

We zien door het geopende achterdekzeil dat de trucks achter ons, die aanvankelijk onze route volgen, beurtelings afslaan en afzonderlijk hun weg vervolgen.

Iemand voorin de laadruimte slaagt erin om een gaatje in het dekzeil te maken en kan langs de cabine naar voren kijken.

‘De andere vrachtwagens rijden niet meer voor ons. We rijden hier alleen’, sist hij.

Al snel wordt de rest van de passagiers stilletjes van de situatie op de hoogte gebracht.

‘Twee bewakers en een chauffeur, die moeten we kunnen hebben’, fluistert iemand.

Twintig ongewapende en verzwakte soldaten maken ieder hun overweging, tot de korporaal hardop zegt ‘Vergeet het maar!’

‘*Hold kæft!*’* is de Deense waarschuwing naar de overtreder en om zijn bevel kracht bij te zetten, laadt de Deen zijn karabijn door.

De tweede bewaker laadt ook door.

Ik denk dat we geen schijn van kans gehad zouden hebben; waarschijnlijk zit de chauffeur niet alleen en gewapend in de cabine en nu pas ontdekken we de jeep van het Deense leger op zo’n honderd meter achter deze truck.

We zijn misschien in de meerderheid, maar ongewapend en vermoeid van de lange mars moeten we de meerdere in de bewaking van het transport erkennen.

‘We rijden niet naar het zuiden! We keren terug naar het noorden’, fluistert iemand, die een tijdje de stand van de zon in de gaten heeft kunnen houden.

De truck stopt laat op de avond op, voor mij en de kameraden uit mijn eenheid, bekend terrein; na het bevel om uit de laadbak van de vrachtwagen te springen, staan we op het voormalige kazerneterrein van de Wehrmacht in Bulbjerg.

* ‘*Bek dicht!*’

De puinhopen van de Britse voltreffer zijn slechts een voorbode van wat we bij thuiskomst in Duitsland kunnen verwachten.

Op het exercitieterrein is een barak geplaatst. De vensters hebben geen glas, maar traliewerk; tegen kou en regen zijn er luiken, die van buitenaf gesloten worden. De enige toegangsdeur tot de barak wordt met een zware balk afgesloten. Dit zal de komende tijd ons onderkomen worden; er zijn slaapplekken op stapelbedden voor twintig man en slechts één toiletemmer voor de groep.

Er klinken korte bevelen van de Deense officier, die blijkbaar samen met zijn vrouwelijke collega naast hem het bevel over onze groep heeft gekregen.

De gemiddelde lengte van een Scandinaviër is zo'n tien centimeter langer dan de gemiddelde West-Europeaan; de Deen die voor ons staat haalt die norm niet; hij heeft de lichaamslengte van de gevangenen die voor hem staan.

Ik zou met mijn lengte voor een Deen kunnen doorgaan, als mijn haar blond geweest was.

De vrouwelijke officier haalt de Deense norm ruimschoots; ze steekt met kop en schouders boven haar collega en de twee Deense bewakers uit.

*'Jeg er løjtnant Jørgensen, og dette er løjtnant Mikkelsen. Du er blevet placeret under vores kommando for at udføre en særlig opgave.'***

In het Deens, de man verwaardigt zich niet om de taal van de gehate bezetter te bezigen. Dat de Denen ons haten, is overduidelijk en nu ze in de positie zijn om die haat om te zetten in daden, mogen wij dat aan den lijve ondervinden.

De lange mars van krijgsgevangenen is maar een voorproefje van wat ons te wachten staat, dat besef dringt langzaam tot ons door.

Een korporaal waagt het om naar eten en drinken voor de mannen te vragen. Het antwoord van de Deen doet ons opschrikken; het gebulder van de luitenant klinkt tot ver over het kazerneterrein: *'Nej, du har ikke fortjent noget at spise!'****

De krijgsgevangenen van de aangrenzende barakken krijgen de boodschap meteen mee; geen van hen verstaat waarschijnlijk Deens,

** *'Ik ben luitenant Jørgensen en dit is luitenant Mikkelsen. Jullie zijn onder ons bevel geplaatst voor het uitvoeren van een bijzondere taak.'*

*** *'Nee, jullie hebben geen eten verdiend!'*

maar de strekking is duidelijk. De vrouw naast hem lijkt hem aan te spreken op de manier waarop hij met de krijgsgevangenen omgaat, zo ziet het er voor ons in iedere geval uit.

Het registreren van namen, rang en legernummers laat de luitenant over aan zijn vrouwelijke collega. Ze heeft bij de enige deur van de barak een veldbureautje ingericht: een tafeltje met schrijfgerei, een stoel en een stapel papieren.

Voor ze met de administratie begint, steekt ze een pijp op. De wolk tabaksrook die ze uitblaast, doet de verstokte rokers onder ons snakken naar nicotine. Ik heb niks met roken; ik ben er nooit aan begonnen. Ik blijf het hier een vreemd gezicht vinden: een vrouw die pijp rookt. In dit land kijkt men daar niet raar van op; bij ons krijgt een vrouw die op straat een sigaret opsteekt afkeurende blikken toegeworpen.

Om verwarring in de administratie te voorkomen, heb ik de overjas die ik van de Oberleutnant leende maar wijselijk uitgedaan en geef mijn gegevens door. Ik ben dienstplichtig soldaat, niet meer en niet minder; ik ga het ontbreken van de tastbare ondersteuning daarvan nu niet uitleggen.

In de barak kunnen we eindelijk onze vermoeide lijven rust gunnen; de ruwe strozakken en riekende paardendekens zijn nauwelijks een belemmering om meteen in een bijna comateuze slaap te vallen.

Keer met het 'terugpijltje' in de linkerbovenhoek van het scherm terug naar de website.